NICOLAE COJOCARU
(Suceava)

TRADIȚIILE DE ÎNTEMEIERE LA ROMÂNI

Abstract. The study refers to the Romanian traditions of foundation (establishment of a new village, of a new building, site selection and building a foundation of worship, digging a well, etc.). They have a profound significance in the universe of life and popular beliefs. For Romanian people the beginning of life in a new place or building of a new church in ancient times was considered creation that was part of the time and the universe.

Keywords: ritual consecration, foundation sacrifice, consulting oracles, sacred time, hearth settlement, animated universe, source of „uncleanness", sanctification of life.

Din mulțimea de cutume care caracterizează viața tradițională a românilor, cele de întemeiere au profunde semnificații în universul vieții şi al credințelor populare. Începutul desfăşurării vieții într-un loc sau un lăcaş nou a fost conceput ca o creație, asemenea cu naşterea într-un loc sacru, acesta trebuind să fie înscris în timp şi cosmicitate, sub prezența ocrotitoare a ființelor divine.

Creația, în acest caz, fiind asimilată de creierii lumii, a fost raportată unui plan religios, în afara căruia nu se putea concepe o existență durabilă. Ea echivalează cu o nouă creație, având sorgintea în actul divin al Cosmogoniei.

În principal, tradițiile de întemeiere se întâlnesc la înființarea unui sat nou şi la construirea unor aşezăminte precum casele şi bisericile. Mircea Eliade, care se ocupă de această problemă la nivelul societăților arhaice, afirmă că: „Instalarea într-un teritoriu, construirea unei case cere o decizie vitală, atât pentru comunitatea întreagă, cât şi pentru individ. Căci este vorba de a-şi asuma crearea «lumii» în care s-a ales de a locui"[1]. Acest lucru nu este uşor şi adesea consacrarea ritualică se făcea printr-un sacrificiu sângeros, act ce reiterează, în cosmogoniile istorice, sacrificiile de întemeiere ale începuturilor lumii.

Într-o societate tradițională de vânători-păstori, de agricultori, sau deja fiind la stadiul de civilizație urbană „locuința este întotdeauna sfințită, prin faptul că ea constituie o imagine a lumii şi că lumea este o creație divină"[2]. Din multele modalități de a omologa locuința la starea cosmosului, după tipurile de cosmogonii, M. Eliade alege două, arătând că spațiului locuit (teritoriu sau casă) i se conferă astfel valoare de *imago mundi*: asimilându-l Cosmosului, prin proiecția în cele 4 orizonturi, cu plecare dintr-un punct central, când e vorba de sat, sau prin instalarea simbolică a acelui *axis mundi*, când e vorba de locuința familială şi, a doua, repetând printr-un ritual de construcție, actul exemplar al zeilor, grație căruia lumea s-a născut dintr-o ființă marină sau din genunea primordială[3].

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)

Pornind de la aceste considerații teoretice, avem deja premisele etnologice pentru a intra în structura istoriei societății româneşti prefeudale, unde, cu siguranță că au existat unele tradiții de întemeiere, la nivelul epocii respective. Deocamdată însă practicile etnografice sunt singurele documente după care ne conducem în aprecierea vechimii unor tradiții de acest fel.

a) Tradițiile de întemeiere a aşezărilor

A devenit o obişnuință de a aprecia vechimea unor aşezări (sate, oraşe) în raport cu prima lor atestare documentară. Datele înscrise pe obiectele de lut, piatră, bronz, pergament, hârtie, menționează anul întemeierii şi alte detalii, care oferă cercetătorului informații exacte despre existența unor aşezări, ceea ce poate duce la concluzii cât mai exacte asupra începutului de fapt al acelei aşezări. Or, despre fenomenul de întemeiere documentele sunt foarte rare, chiar pentru o epocă mai târzie. Lipsa scrierilor documentare pentru o lungă perioadă în istoria poporului nostru, care corespunde cu epoca prefeudală, ca şi faptul că fenomenul popular n-a făcut obiectul aprecierii în atenția unor cronicari ai vremii, a avut ca urmare o consemnare redusă în scris, acesta desfăşurându-se în mediul popular, după cutumele locale, şi fiind înscris ca un moment doar în memoria generațiilor.

Supraviețuirea însă a unor practici şi credințe de întemeiere cu origini prefeudale, ca şi ştirile vagi despre situația istorică a satelor în această perioadă, vin să aducă totuşi informații şi despre modul de întemeiere a aşezărilor vechi româneşti. Ne referim în principal la *sat*, ca mediu etnografic mai vechi decât oraşul, şi care a fost pentru lung timp, la noi, forma de viețuire comunitară cea mai răspândită. Prin structura lui complexă, prin sistemul de organizare, de gândire şi de acțiune, acesta a fost temelia statului timp de nenumărate secole de-a lungul istoriei[4]. Înseşi oraşele, în afară de cetățile militare ale timpului, au devenit din sate.

După o statistică întocmită de Henri Stahl, numai în Moldova, 80,3 % din satele pomenite în primele documente de după Descălecat preexistau cu hotarele lor gata constituite în epoca formării statului feudal[5]. De asemenea, cercetările arheologice efectuate pe tot cuprinsul țării au dus la descoperirea a numeroase aşezări, locuințe grupate, din mileniul întâi, necropole, ceea ce dovedeşte nivelul intens de locuire a teritoriului străromân, în forma sătească. Oricum, deşi procesul de întemeiere, sub acest aspect, a continuat şi după formarea statelor feudale, începuturile de locuire sunt mult mai vechi, iar în legătură cu acest fenomen se statuează şi vechimea practicilor de întemeiere.

Un prim act şi cel mai greu era *alegerea locului* de sat. Aceasta se făcea în funcție de nevoile economice ale locuitorilor viitoarei comunități, dar şi pentru a corespunde unor norme tradiționale imuabile. Alegerea locului apăsa greu pe umerii întemeietorului. La popoarele antice, puterea de decizie era luată adesea numai după consultarea oracolelor. Cea mai veche informație asupra fenomenului de întemeiere în acest fel a oraşelor, la greci, ne-o dă Strabon. El scrie că atunci când Myschellos şi Arhias s-au dus la Delfi ca să consulte oracolul, acesta le-a atribuit spre întemeiere, celui dintâi Siracuza, iar celui de al doilea Crotona[6]. Probabil preoții oracolului de la Delfi cunoşteau bine condițiile geografice optime pentru amplasarea aşezărilor.

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)

Multe aşezări pe atunci se întemeiau spontan. Această practică a dat naştere la o mulțime de legende despre spiritul locurilor, despre locuri bune şi locuri rele, ca şi la unele credințe superstiționase. Înțelepții antici au avut şi ei o contribuție însemnată la fundarea unor oraşe. Astfel Ptolemeu a fost numit chiar *Polyorcet*, adică fondator de oraşe[7]. De obicei, motivația era legată de un fapt legendar, având în substrat voința divină.

Ion Ghinoiu, într-un studiu documentat pe această temă, scrie că pe teritoriul țării noastre nu se cunoaşte să se fi păstrat tradiția întemeierii aşezărilor pe baza oracolelor, ca în lumea antică greacă şi romană. Aici, alegerea locului viitoarei aşezări era lăsată pe seama viselor sau era determinată în cadrul unei vânători ritualice (aşezarea se amplasa pe locul uciderii animalului considerat tutelar), gest de tragere cu arcul şi prin practici magice[8]. Sacrificiul era menit să dea ideea de loc animat prin transferul vieții de la animal la comunitatea nou înființată.

Unele tradiții se referă la *structura* satului. La noi, ca şi la alte popoare, teritoriul sătesc, încă din preistorie, reproduce schema unui model ritualic. Semnul ritual întâlnit ca simbol al întemeierii oricărui aşezământ stabil (aşezare, casă, mormânt) a fost *stâlpul*, de lemn sau de piatră. I. Ghinoiu consideră că: „Baterea stâlpului echivala astfel cu situarea şi determinarea aşezării în cosmos, pornind de la un punct fix de iradiațiune”[9].

Tradițiile de întemeiere a satului aveau scop bine definit şi cu multiple semnificații în planul vieții sociale şi spirituale ale locuitorilor săi. În virtutea practicilor folosite, locul dobândea un rost comunitar în care poziția, amplasamentul şi forma acestuia erau circumscrise unor norme sacrale.

Ca o continuare a semnului sfânt care a marcat centrul satelor noastre, a fost *biserica*. Prezența sa reprezintă atât vizibil, cât şi în planul spiritual, un *axis mundi* al spațiului locuit, de unde şi importanța ce a avut-o în cadrul tradițiilor de întemeiere şi hotărnicire a aşezărilor. În vechime, casele se grupau în jurul bisericii, care, fiind în centru vetrei săteşti uneori preceda întemeierea aşezării propriu-zise, cum au fost lăcaşurile de pe selişti, ori cele de pe proprietățile de curte. Astfel, biserica însemna atât aşezământul religios, cât şi locul cosmografic principal al satului. Existența vechilor „curți” de la Volovăț, Sucevița ş.a. confirmă acest fapt.

Teritoriul satului întemeiat se delimita cu hotar şi devenea vatră a aşezării, împrejurul căreia se trăgea o brazdă cu plugul cu doi boi, spre a fi feriți de boli, mai ales ciuma[10]. Tradiția aceasta este străveche şi s-a păstrat în popor secole de-a rândul, ca o mărturie a vechilor practici de hotărnicire a satelor aşa-zise „descălecate”. S-a folosit şi cutuma delimitării după hotare naturale (pe ape, înălțimi) sau semne făcute pe copaci, stânci. După unele informații etnografice, hotarele unui sat se mai stabileau până unde se auzea toaca de lemn a bisericii din mijlocul vetrei săteşti[11]. De aici rezultă că hotarele să fi fost, în zonele de şes, aproximativ circulare, împrejurul satului, având în centru semnul ritualic.

Teritoriul era apoi consacrat. O formă atestată în Muscel, a ritualului practicat cu această ocazie, era sfințirea de către preot. Urma o masă în comun, după care toți locuitorii adunați jucau *jocul bătut*, de la un loc de locuință la altul, zicând că „au bătut

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)

parii satului". Ciobanii erau cei care cântau din cimpoi, bucium şi fluier[12]. Arhaicul joc practicat acum e posibil să fi avut un rost ritual anume, chiar cu implicaţii magice, de a întări în plan spiritual un act de întemeiere.

b) Tradiţiile de întemeiere a caselor şi lăcaşurilor bisericeşti

Spaţiul locuit a constituit, la populaţia străromână un loc sacru, menit să fie adăpost stabil locuitorilor săi, dar şi un loc ceremonial, ritual, marcat de valori simbolice, pentru a menţine, pe de o parte, viaţa în vatra existenţei cotidiene, iar pe de altă parte, pentru a o apăra de influenţe nefaste. Destinată exclusiv vieţuirii omului, sub multiplele sale aspecte, casa poartă, prin structura şi funcţionalitatea ei caracterul unui univers însufleţit, un microcosm terestru, în care construcţia se identifică cu locuitorii săi, într-un ansamblu unitar ce reprezintă pentru fiecare în parte un centru al universului şi în legătură directă cu el. Casă-corp-cosmos sunt cele trei dimensiuni ale unui sistem legic de funcţionalitate în habitat, fiecare cu particularităţile sale definitorii şi inseparabile vieţii.

Dincolo de un statut de loc uzual, casa a fost la români şi un simbol al omului în comunitate, fiind încadrată unei concepţii specifice care dă sens prezenţei sale în toate momentele de desfăşurare. Credinţa că viaţa trebuie să se desfăşoare într-un loc „curat", adică lipsit de acţiunea unor fiinţe sau spirite rele, este străveche şi ea a generat o mulţime de tradiţii şi practici rituale, în virtutea cărora se poate obţine o anumită libertate spirituală a omului şi liniştea locuinţei. Unele credinţe de acest fel sunt precreştine şi ele s-au perpetuat în superstiţii până astăzi. Altele au îmbrăcat haina concepţiilor creştine, spiritele rele fiind asimilate fiinţelor demonice.

Creştinismul a cultivat ideea purificării încă de la începutul răspândirii sale peste tot, deci şi în Dacia, înţelegând prin sursele de „necurăţenie" atât coabitarea cu lucrurile necurate, ca influenţă demonică, precum şi participarea la unele practici păgâne, săvârşirea de abateri morale, contingenţa cu lucruri atinse de spiritele rele.

După concepţia că diavolul unelteşte mereu împotriva omului, în popor s-a format, de timpuriu, credinţa că locuinţa-spaţiul vieţii, este cea mai vizată de influenţele rele. Ca urmare, aceasta trebuia circumscrisă încă de la început acţiunilor de consacrare. Cum spune Mircea Eliade, pentru că „omul religios nu poate trăi decât într-o atmosferă impregnată de sacru, trebuie să ne aşteptăm la o multitudine de tehnici pentru a consacra spaţiul"[13].

Pentru spaţiul locuit, în speţă casa, consacrarea este nu numai necesară, ci şi obligatorie, chiar în afară de o anumită stare religioasă. Este cerută de rostul existenţial al omului ajuns la conştiinţa spiritualităţii sale, rost care se consfinţeşte prin efectele benefice ale unor rituri petrecute în împrejurări faste.

Construirea unei case a reprezentat, în concepţia populară, un act de întemeiere a unei vetre de locuit. Aceasta trebuie să fie trainică şi primitoare, sustrasă cum s-a spus, forţelor rele din natură. Acest lucru se vădeşte ca preocupare începând cu alegerea locului de casă, ca să fie bun, „curat" după expresia populară şi se continuă cu diferite obiceiuri şi rânduieli cultice, prin care casa devine un loc consacrat, un sălaş sacru al vieţii familiei.

Se relevă faptul că „pentru a dura, o «construcţie» (casă, templu, lucrare tehnică etc.) trebuie să fie animată, de a primi totodată o viaţă şi un suflet. «Transferul» sufletului

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)

nu este posibil decât pe calea unui sacrificiu sângeros. Istoria religiilor, etnografia, folclorul cunosc numeroase forme de sacrificiu de construcție, sacrificii sângeroase sau simbolice în beneficiul unei construcții”[14].

Pentru perioada creştină, consacrarea casei a avut cel mai frecvent un caracter religios, de „sfințire”. Termenul *consacranus* (lat. „sfințit”) este cunoscut pe teritoriul românesc din unele inscripții latine datând din primele veacuri[15]. Faptul este un prim argument că la noi se practicau rânduielile bisericeşti de sfințire a persoanelor şi lucrurilor. În cultul ortodox, sfințirea casei face parte dintre rânduielile numite *ierurgii*, şi cuprinde rugăciunile la temelia casei şi la intrarea în casă nouă.

Ca vechime, unele dintre acestea sunt „tot atât de vechi ca şi Biserica creştină”, fiind menționate de Sf. Iustin Martirul şi Tertulian, în sec. al II-lea, Sf. Vasile cel Mare, în sec. al IV-lea[16]. Ele ni s-au transmis în diferite ediții ale *Molitfelnicului*, cum este *Evhologhiul* episcopului Serapion de Thmuis, din Egipt, sec. al IV-lea, iar mai târziu prin Molitfelnicele slave.

Un alt loc consacrat este *biserica*. Întemeierea unei biserici a constituit, ca şi în cazul satului sau al casei, un prilej de a consfinți, religios şi prin datină, centrul spiritual al obştii, al satului. Aceasta se face printr-o ierurgie mai dezvoltată.

Biserica este considerată „casa lui Dumnezeu”, adică lăcaşul unde se oficiază cele sfinte sub prezența lui Dumnezeu. Această calitate face ca să aibă unele similitudini cu casa de locuit, ceea ce are consecințe şi în planul tradițiilor din popor cu privire la întemeiere, formă şi funcționalitate. Profesorul Louis Réau, de la Sorbonna, scrie că la origine casa lui Dumnezeu n-a fost decât „o casă țărănească mărită”[17].

Actul de întemeiere, în ambele cazuri, se supune unor canoane tradiționale similare. Fiind vorba de aşezăminte de importanță capitală pentru viața omului, a întemeia un sat sau o casă, o biserică, reprezintă mai întâi o decizie care se ia cu responsabilitate majoră. Este vorba ca omul să-şi creeze lumea sa proprie, zice M. Eliade. „Locuința nu este un obiect, este o «maşină de locuit; ea este un univers pe care omul îl construieşte imitând Creația exemplară a zeilor, cosmogonia». De aceea, orice construcție şi orice inaugurare a unei noi locuințe echivalează într-un fel cu un nou început al unei vieți noi”[18].

Este interesant de observat că în mediul popular arhitectura sacră n-a făcut decât să reia şi să dezvolte simbolismul cosmologic deja prezent în structura locuinței primitive. La rândul său, locuința umană a fost precedată frecvent prin „locul sfânt”, acesta fiind spațiul consacrat şi cosmicizat[19]. Cu alte cuvinte, primul spațiu sacral a fost „locuința” de cult, din care s-a dezvoltat ritual locul casei, vatra de viață şi trăire spirituală, la multe popoare şeful familiei fiind şi un sacerdot al casei. De aici, arhitectura religioasă creştină a preluat şi dezvoltat forme şi simbolisme, care au dat lăcaşurilor semnificații profunde în universul spiritual comunitar, cum ar fi cele de centru spiritual al satului, forma cosmică, locul familiei mari creştine etc.

Consacrarea este un act fundamental pentru construcțiile vieții. Urmărind continuitatea vieții într-un spațiu etern viabil, omul a urmărit, încă din Antichitate, să oficieze acte compensatorii, care pot da satisfacție divinităților protectoare şi asigura trăinicia lăcaşului întemeiat, casă sau biserică. De aici s-a născut credința, atât de răspândită în lume, despre necesitatea sacrificiului şi la întemeierea de biserici, cum este cunoscut

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)

în legătură cu Mănăstirea Argeşului. În virtutea acestei tradiţii, lăcaşurile se construiau, în Antichitatea creştină, pe mormintele martirilor sau pe locurile unde au pătimit aceştia. Mai târziu, s-a adoptat forma de a pune doar fragmente din moaştele lor în corpul Sf. Mese.

O tradiţie străveche este de a se ridica biserica pe un loc mai înalt din cuprinsul aşezării. Este o supravieţuire a credinţelor despre cultul pe înălţimi. La evrei, în perioada vechitestamentară, se aminteşte frecvent despre altarele ridicate pe munte. Dacii aveau, de asemenea, sanctuare pe înălţimi, unde înălţau cinstire zeilor. Legătura omului cu spaţiul ceresc devenea astfel mai evidentă şi aceasta s-a păstrat în credinţele ce alimentează întemeierea pe locuri considerate mai aproape de Dumnezeu.

Consacrarea doar consfinţeşte ritualic relaţia om-divinitate în cadrul formelor de habitat. Se relevă că prin această formă se obţine şi sanctificarea vieţii. „Mijloacele sunt multiple, dar rezultatul este aproape întotdeauna acelaşi: viaţa este trăită pe un dublu plan, ea se desfăşoară atât ca existenţă omenească şi, în acelaşi timp, ea participă la o viaţa trans-umană, cea a cosmosului sau a zeilor”[20].

Acest dualism dă sens atât trăirilor zilnice, cât şi celor ceremoniale sau rituale din viaţa tradiţională, fiind caracteristic actelor de întemeiere, care refac, în chip mitic, unitatea edenică sau din *illo tempore*, când omul avea aşezământ divin şi cosmografic.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Mircea Eliade, *Le Sacré et le Profane*. Gallimard, 1972, p. 47.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem*, p. 48.
4. Cf. Petru Ursache, *Prolegomene la o estetică a folclorului*. Bucureşti, 1980, p. 28.
5. H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, vol. I. Bucureşti, 1958, p. 103.
6. M. I. Finley, *Vechii greci*. Bucureşti, 1974, p. 49.
7. Jaqueline Beaujeau-Garnier, G. Chabot, *Geografia urbană*. Bucureşti, 1971, p. 108.
8. Ion Ghinoiu, *Consideraţii asupra fenomenului de „întemeiere” a aşezărilor*, în „Revista de etnografie şi folclor”, 1979, nr. 2, p. 198.
9. *Ibidem*, p. 199.
10. Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densuşianu*. Bucureşti, 1976, p. 137.
11. Cf. Ion Ghinoiu, *op. cit*., p. 202.
12. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 138.
13. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 27.
14. *Ibidem*, p. 51.
15. Cf. Sorin Stati, *Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scythia Minor*. Bucureşti, 1961, Ed. Acad. Rom., p. 117.
16. Pr. prof. dr. Ene Branişte, *Liturgica special*. Bucureşti, 1985, p. 493.
17. Louis Réau, *L’art roumain*. Paris, f.a., p. 32.
18. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 51-52.
19. Cf. *ibidem*, p. 53.
20. *Ibidem*, p. 141.

BDD-A6738 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:41 UTC)